

SZVETELSZKY ZSUZSANNA

HONVÁGY - RÉGEN ÉS MA

„Hérakleitosz mondásához:
»Nem léphetsz kétszer egyazon folyóba«,
a buddhizmus még hozzáteszi:
»És másodszorra már te sem
vagy ugyanaz«...”
Jean-Claude Carrière

Kassán jártam nemrégiben, abban a városban, melynek a dómjában annak idején megkereszteltek: keresztszüleimet látogattam meg. Találkoztam egy idős úrral – keresztanyám kísért el hozzá –, aki nemrégiben települt vissza Szlovákiába Bajorországból. Azt hittem, jót fogunk beszélgetni, hiszen egyfelől magyarok vagyunk mind a ketten (noha másképp), másfelől Kassához is kötődünk mind a ketten (noha másképp), vagy Németország is lehetne a közös témánk: magam is éltem ott öt évig, ottani barátaim között sok a bajor.

Ám a beszélgetés nem úgy sikerült, mint ahogy képzeltem. A bácsit ugyan hazahúzta a szíve (negyven év után: eltemette odakint a feleségét, aztán rögtön hazasietett), de én már abban a stációban találtam, amikor a hazatérés után a csalódás uralja el az úgynevezett repatriálók lelkét. Szlovákiában csalódott volna az öregúr? A rendszer-váltás nem azt hozta el számára, amit várt? Úgy láttam, sokkal inkább a honvágyában csalódott – abban a furcsa érzésben, amit óvatosan őrzött-dédelgetett évtizedeken keresztül. Bár maradt volna odahaza (Németországban), kesergett, ezek nem érdemlik meg, hogy hazajöjjenek, itt minden a feje tetején áll, ebben az országban soha nem lesz rend! Az elégedetlenségben volt egy kis diadalittas utóíz is: igazam volt, hogy elmentem innen... de bárcsak soha ne jöttem volna vissza!

Honunk is változik, mi is – honvágyunk is. Ha nem, akkor azért, mert

*...sokkal inkább
a honvágyában
csalódott...*

illúzió. Az idő pedig nagy illuzionista! Hunyady Sándor írja: „Tudjuk, hogy az idő nem más, mint fikció, emberi kitalálás, csinálmány. Az álom egy suhanó másodpercébe például hosszú esztendők íze, eseménye fér el.”

Zsigray Julianna így méltatja Hunyadyt: „Erdélyből jött, mindig rólunk írt, magyarokról, hősei urak és parasztok voltak, függetlenül az osztályoktól, mindig emberek... minden szó értékét ismerte, a nyelve egyszerű volt. Erdély zamatától ízes.” Hunyady, az érzések tömkelegének értője és ábrázolója a honvágyat is plasztikusan mutatja be, írásaiban, leveleiben is. Kis időre

megérintette az eltávozás gondolata, ebből a gondolatból egy rövid tengerentúli út is kerekedett: de több nem. 1940 tavaszán jutott el Amerikába, de május utolsó napján indult is vissza: még mielőtt megpillantotta volna New York kikötőjét, elfogta a honvágy. A hajó fedélzetén születtek az alábbi sorok: „Az úszó palota első osztályán megyek. És mégis olyan nehéz leszek a bánattól, mint egy spongya, amely teleszívta magát. Pedig hogy örültem, amikor sok kínnal-bajjal ‘megcsináltattam’, hogy elmehessek pár hónapra Amerikába. Most már nem örülök. A tűz égetett volna meg, amikor kíváncsi lettem rá, hogy mi van a földgömb túlsó oldalán.”

*...jelzi az élet,
hogy távollétünkben is
megy tovább...*

Mi múlik el a honból, miközben nem vagyunk ott? Javíthatatlan mulasztásokat írunk fel a lajstromra, nagy lelkiismeret furdalások közepette. Kisebb és nagyobb mérföldkövekkel jelzi az élet, hogy távollétünkben is megy tovább, csak mi éppen lemaradunk a fontos és a kevésbé fontos dolgokról is, mert nem a helyünkön vagyunk, hanem éppen idegenben tartózkodunk. Ezalatt meghal a szeretett nagybácsi, és a sarki zöldséges helyén autószerelő-műhely nyílik.

1939-ben, amikor Hunyadyt megérinti a távozás gondolata, „nyáron szikrázott, nyargalt a fényes nap Budapest felett, esténként platánok árnya borult, akácillat nehezedett a budai kisvendéglők kertjeire. A pesti nők léptei, imprimé és krepdesin nyári ruháik lengése, illatok, ízek, színek...” Ugyanabban az évben a „Führer hatalma tetőpontjához közeledett. Hívei, követői tömegekbe sűrűsödtek Magyarországon is. 1939-ben országgyűlési választásokat tartottak, Minden negyedik magyar a nyilaskeresztesekre szavazott. Budapesten is, a munkáskerületekben is.” (John Lukacs)

Egy évvel azelőtt írja Hunyady az öccsének: „Kedves Illés! Nagyon örültem a levelednek. Nem annyira a rám vonatkozó részletek miatt, mint inkább – miattad. Én – ha csakugyan kimegyek – póruul járhatok.

Süket-néma lennék kint, szörnyű lenne szégyenteljesen megbukni, ott dögölhetnék meg, satöbbi satöbbi... Őszintén szólva, te nagyobb probléma vagy számomra egész Amerikánál. Megférünk-e majd? Tudunk-e együtt működni valahogyan? Fogsz-e segíteni nekem? És tudok-e én segíteni neked? Világos, hogy sokban rád fogok szorulni (nem anyagiakra gondolok). – De légy nyugodt, ha észreveszem, hogy a terhedre vagyok, megtörlöm az orrom és odább állok. És akár meg is halok, oly könnyen, ahogy más valaki egy pohár vizet iszik meg.”

A levélből kihalljuk, hogy Hunyady még örül az út gondolatának, hiszen ekkor már több írása is megjelent az *Esquire*-ben, másfelől tartott az ötlettől: belecsöppenni egy idegen világba, melynek nem beszélte a nyelvét, és ahol már több mint tizenöt éve nem látott öccse segítségére lenne utalva, és akire úgy emlékezett, mint egy nem igazán megbízható fiatalemberre – s akin most sok múlik annak tekintetében, hogy neki sikerüljön gyökeret vernie. „Nem lehet elég jól tudni angolul annak, aki angolul akar írni.” – írja Hunyady egy másik levelében öccsének. Németül sem, beszélni sem, fűzöm hozzá személyes tapasztalataim alapján: még akkor sem, ha az ország egyik legbarátságosabb tartományának lakói segítenek kézen fogni az idegenbe szakadt kis családot, és befogadják, meghívják, látogatják őket. Nem elég, az én boldogságomhoz legalábbis nem volt az.

Hogy miért, arra megint Hunyady ad választ: „Azért mentem Amerikába, hogy az életképem teljesebb legyen, de nem volt kivel beszélgetnem. Huszonöt év kellene ahhoz, hogy amerikaiul megközelítőleg úgy tudjak, mint magyarul. A szavak ízéről a gyermekkori sava, borsó akkor is hiányoznék.”

Vannak, akik úgy érzik, hogy itthon szükség van rájuk, mások belátják, hogy csak a szülőházjukban tudnak és szeretnének érvényesülni – a távozni képtelenek mindegyike megtalálhatja a kellő ürügyet a maradásra. Hunyady 1939 márciusában így gondolja: „Kedves Illéském! Köszönöm a leveledet. Aranyos vagy. Tökéletesen igazad van. Már régen kint kellene lennem. Mert itthon az ember a végén mégis csak megdöglik, ha nem akarja elárulni egész életét és becsületét. Mégis ideragaszt valami furcsa, lustaságból és hazafiasságból érzés, hogy ‘mitmacholnom’ kell a nemzetem sorsát. Ámbár talán csak gyáva vagyok. Túl szép a leányzó, nem akarom megvenni...” Másutt: „...minél rosszabbul megy a hazámnak, annál jobban szeretem. Reszketek érte, hogy mi lesz vele?”

Az otthonosság foka növelheti a biztonságérzet mértékét. Bár nem mindenki van így ezzel, a kozmopoliták közül pedig sokan nem is értik ezt az érzést, de ha az apróságokat, az élet valós részleteit vesszük szemügyre, könnyen megragadható lesz a honvágy érzésének számos összetevője. Illusztrálja ezt egy hosszabb részlet Hunyady Sándor *Honvágy* című írásából: „Csak két hete vagyok Párizsban, istenien érzem magam, és máris

betege lettem a honvágynak. Minden tetszik itt, a reggeli vajaskiflitól a milói Vénuszig. Nem győzők hová lenni a sokféle szórakozástól. Éjjelenként, mint a méh mézzel, friss élményekkel térek haza a kedves hotelbe, amelyet gesztenyefák vesznek körül. Ízlik a nyugati levegő, amely a nyitott ablakon át beárad, előre tudom, hogy milyen pompás az ágy... és mégis elfog hirtelen valami szorongató boldogtalanság. Azt érzem, hogy messzi vagyok. Nem tudom biztosan, mi van körülöttem. Rájövök, mily fontos, hogy az ember a legfinomabb árnyalatokig ismerje a tájat, amelyben él. Mindenki így van ezzel? Nem tudom. Lehet, hogy vannak egyszerű összetételű emberek, akik olyan könnyen szállíthatók, mint a besózott disznóhús. Én gyöngé vagyok, romlandó anyag, erjedésnek indulok egy szórakoztató kirándulás tizenegyedik napján.

A szerencse és a véletlen módot adott rá, hogy ha akarok, elmenjek Amerikába. A világ egy pillanatra kinyílt előttem. Délután találkoztam azzal a sajtóhatalmassággal, aki hajlandó volt rá, hogy elindítson és segítsen új utamon. Szerencsére megijedtem és visszavonultam. A térdem reszket a rémülettől, ha rágondolok: mi lenne velem, ha elmennék! Milyen haszontalanná válnék, hogy becsapnám magam és azokat is, akik munkámra számítanak. Ez nem hazafiság, hanem természet kérdése. Inkább odahaza a koldulás, a kórház, mint Kaliforniában egy úszómedencés villa a legszebb pálmafák között.”

Mi a hon? Költők ezrei válaszoltak mindennemű tudományoknál szakavatottabban erre a kérdésre az elmúlt évszázadok, évezredek során. És mi a honvág? Átélttem, hosszú időn át, öt éven keresztül kísérte minden napjaimat Németország legtüchtigebb, legbájosabb kisvárosában. A honvág nekem kapcsolat-vág: családi szlengünkben gyökerkezelésnek becéztük a gyakori hazautakat, melyek legfőbb célja az volt, hogy frissítsük, elevenítsük családi, baráti viszonyainkat. Sosem volt elég idő a dolgok megbeszélésére, a találkozókra jutó idő sosem volt elegendő arra, hogy megszülessenek a meghitt pillanatok.

Kapcsolat-vág: ember-vág és háló-vág. Németországban nem éltek régi osztálytársaim, volt szerelmeim, egykori csoporttársaim: a kisvárosban a felnőtt, harmincéves ember élete mentén kellett elkezdenem szálokat szövögetnem, ez pedig sosem lett szerves, bár gazdaggá és tartalmassá vált az évek alatt. Szomszédok, szülőtársak, barátok a nyelvtanfolyamról: az ismerősök számát lehet növelni, de a kapcsolatok mélysége ettől még nem kapja meg az idő, főképp nem a személyiségfejlődést meghatározó évek távlatát.

Nyelv-vág: Észak-Rajna-Vesztfáliában mindig úgy éreztem, hogy ropantul egyszerűsítem a gondolataimat annak érdekében, hogy egyáltalán kimondhassam őket. Sehol egy szójáték, a hasonlataim vagy képzavarba fúltak, vagy értetlenséget szültek – még csak sántítani se kezdtek. Pedig

megtanultam Heideggert németül olvasni, az első év végén letettem a felsőfokú nyelvvizsgát, de épp azért voltam érzékeny a nyelvi korlátokra, mert az anyanyelvem az önkifejezésem egyik legfontosabb eszköze.

Múlt-vágy, gyermekkor-vágy? Aligha. A felnőtt ember Magyarországa hiányzott, a nosztalgiát letudtam a húszas éveim végére. Inkább táj-vágy, arány-vágy: Magyarországon minden mumpic-módon icipici a német fényvesekhez, hatalmas erdőségekhez, tengeri szelektől borzolt felföldekhez képest.

Aztán a gyermekeimtől megtanultam, visszajövetelünk után nem sokkal, hogy milyen a honvágy, amit ők éreznek gyermekkoruk idilli városa, Paderborn iránt. Hely-vágyuk volt: a német kisváros közterei szabadabb utat engedtek a csatangoláshoz, a vízimalmok és a szélmalomok országa sok olyan ponton bilincselte le őket, melyeknek hírért nyomát sem lették Magyarországon.

Íz-vágyuk is volt: a Marburban oly rózsásbarna Brötchen itthon másképp roppant zsemleként a foguk alatt, a kasseli sonka vagy a németalföldi almás lepény pedig végleg a múlté lett. Látvány-vágyuk összekapcsolódik a hangulat-vággal, az illem-vággal, a kultúra-vággal: az udvarias ellenőr, a kedélyes rendőr, a nyolcvanéves szomszédasszony ápoltsága és eleganciája, az útépítő munkás előzékenysége, a járókelők kedvessége a hazaitól jócskán eltérő percepciót épített bennük a társas viselkedésre vonatkozóan.

Ma más a honvágy is (ma minden más, régen minden jobb volt! – ezt már a görögök és a rómaiak is megírták), mert vágyaink formálódásában jelentős szerepet kap a média. Honunk fogalma nemcsak érzékleteken, hanem metasztintú szűrőkön értelmezve is jut el hozzánk, nemegyszer távolítva vagy túlértelmezve a zsigeri élményeket. Kevesebb az élmény, amirehöz kötődhetünk, mert kevesebb alkalom adódik a beágyazódásra, a benyomások megszilárdulására – a globalitás élménye cseppfolyós honvágyat hoz létre, amely szüntelen keresésre késztet sokakat.

Alexander Brody írja, Hunyady leveleiről elmélkedve: „A dokumentum, tudjuk – eredeti forrás, és hiteles adatokat rögzít. A visszaemlékezés – anekdotába foglalt változata jeleneteknek, személyekkel való kapcsolatoknak vagy a múltban megtörtént eseményeknek, melyeket magunkban tárolunk. Az emberi agy fényképezőgép, mely bár kevésbé képes magába mélyedő minden részletében pontos kontemplációra, úgymond ‘digitális’ visszatekintésre, mégis állandóan keveri magában a felvételeket az élet minden pillanatáról. Ezek a pillanatfelvételek tetszés szerint előhívhatók, nem változatlanul, megmerevedve, hanem aszerint ahogy az emlékeztünk éppen abban a pillanatban megkívánja.”

IRODALOM:

Hunyady Sándor: Honvágy. Eltűnt írások és képek egy eltűnt világról. Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest 2005.